

Myndiggjøring til offentlig samtale. Om lokale tros – og livssyndialoger som ressurs for samfunnet

Framlegg presentert av Anne Anita Lillebø, prest og leder av Dialogsenteret Emmaus ved seminarpass V, 37, 'Religionsteologi och religionsmötets praktik IV', Svenska kyrkans forskardagar 2009, Stockholm.

I Norge har den offentlige debatt i økende grad blitt preget av tematikk knyttet til religion og livssyn. Særlig i forbindelse med kriser, konflikter og vanskelige religions- og livssynspolitiske valg, sjeldnere med positiv eller konstruktiv vinkling. I dette har dialog, eller kanskje jeg heller skulle si dialogene, blitt en viktig ressurs for samfunnet. I et sekulært samfunn der – jeg siterer politisk kommentator i den riksdekkende avisen Aftenposten – ”vi trodde at religion sakte, men systematisk var fortrent til den private sfære”¹, har deltagere i dialog til å holde både den religionspolitiske debatten og den spirituelle dialogen² varm som et offentlig anliggende. De bidrar videre til å løfte religiøse anliggender tilbake til det offentlige rom fra den private sfære, og de øker bevisstheten om religion og religiøsitet i offentligheten. Når krisene kommer – og det vil de gjøre i et samfunn med liten erfaring med flerreligiøsitet – står dialogaktørene klare med kvalifiserte refleksjoner og kjennskap til 'den Andre'. Eksempler på dette er deres nyansering av bildet i kritiske situasjoner – som ved karikaturkrisen for noen år siden (og stadig vekk) eller ved den nyere hijab- og uniformsdebatten i Norge. Deres kvalifiserte deltagelse får de følger at verken menneskene eller religionene kan avfeies, og alle tvinges til å formulere hva som er sentralt eller perifert i deres livssyn. OG - diskusjonene omkring hva storsamfunnets rolle har overfor tros- og livssynssamfunnene og det religiøse individ revitaliseres.

I denne sammenhengen vil jeg ikke utdype dialogenes betydning eller diskutere viktigheten av dem. Jeg vil kort slå fast at de er viktige, og at de kommer til å være betydningsfulle i lang tid ennå. Både i Sverige, Norge og Danmark, som jeg kjenner best, vil det være store mellommenneskelige og politiske utfordringer knyttet til det flerreligiøse og flerkulturelle samfunn i årene som kommer. Derfor vil jeg rette oppmerksomheten mot hvorfor vi må hjelpe barn og unge til en dialogisk kompetanse. Mitt utgangspunkt for dette er deltagelse i en dialoggruppe på Grünerløkka med et lokalt engasjement.

Dialogisk kompetanse

Mange vil hevde at barn er naturlig dialogiske, også mange i vår dialoggruppe på Grünerløkka mente dette. Noen andre av oss hevdet at – ja – barn tolererer forskjeller en annen måte enn voksne, men det betyr ikke at de beholder holdningen inn i voksenlivet. Vi mente at i en situasjon der mediene stadig setter et kritisk søkelys på religion i forbindelse med konflikter i verden kreves det at barn blir stimulert til etisk refleksjon også innen de enkelte livssyn og religioner.

¹ Stanghelle (2009)

² Oddbjørn Leirvik opererer med begrepene den nødvendig dialog og den spirituelle dialog for så skille mellom former for dialog med ulik karakter og interesse. Leirvik (2001), s. 55

De trenger å få hjelp til å kunne formulere sin tro i trygge rom tidlig i livet. Dette for å bidra til en kvalifisert forståelse av hva som ligger i begreper som for eksempel toleranse. Vi mente, og mener fortsatt at barns kompetanse i dialog bør utvikles.

I min tid på barneskolen pugget vi salmevers og godtok uten videre at Gud var mann, Jesus hans sønn og Den hellige Ånd var... ja Den hellige Ånd... Nå er det gamle kristendomsfaget erstattet av RLE – religion, livssyn og etikk. Det gamle kristendomsfaget var en hybrid av forkynnelse, et historiefag og et modernistisk lærested for sannheter og fakta. Man aksepterte glatt kristendommens sannheter slik de ble servert fra kateteret, men så var også oppdragerrollen ganske annerledes både i hjem og på skole. Men noe av etikken ble med ut i friminuttet som en felles referanseramme, som Jesu ord: ”Slår noen deg på det ene kinnet, så by fram det andre også”³. Vi tullet med det, diskuterte, forsvart det og... brøt det...

Nå er mye av dette forandret, barna har ikke en felles referanse til Jesus eller evangeliefortellingene. Dessuten er rollen som oppdragerer ganske annerledes og vi har barn som tidlig mestrer argumentasjon og forhandling. Kristendommen har ikke lengre hegemoni i skolen, etter at faget ble erstattet av KRL – kristendom, religion og livssyn i 1997 og siden RLE – religion, livssyn og etikk i 2008.⁴ Dette faget er også et lærested for fakta. Men det som er forandret er at feltet er utvidet og man får kunnskaper om flere religioner og forskjellige tros og livssyn uten at de er beskrevet som negative speil for den kristne tradisjon. Det jeg ser av faget via mine barneskolebarn på 7 og 10 år er at de kan mye mer om forskjellige religioner enn jeg kunne da jeg var på deres alder, og de kjenner mange som har en annen religiøs tilhørighet enn dem selv. Men jeg har ennå ikke sett at den etiske tenkningen stimuleres, heller ikke at de lærer å reflektere over forskjeller og likheter. Og som mor vil jeg veldig gjerne at de får med seg dette i livet – tidlig. Ikke bare hjemmefra, men også på skolen – fordi en så stor grad av deres sosialisering foregår der.

Den daglige kontakten mellom barn og ungdom med ulike tros- og livssynsbakgrunn, på skole og gjennom fritidsaktiviteter, *kan* skape nye generasjoner borgere med unik kompetanse i dialog og toleranse. Men daglig kontakt mellom barn med ulike livssynstilhørighet betyr ikke at barna automatisk – eller av seg selv - reflekterer over sine forskjeller og likheter, hva som skiller og forener dem. Jeg mener det er helt nødvendig for et flerreligiøst og multikulturelt samfunn å utvikle en reflektert form for toleranse hos barn og ungdom. Særlig fordi de skandinaviske samfunnene har vært heterogene lenge – og når dette brytes får man en unik mulighet til å etablere noe nytt – og vekke refleksjonen omkring begreper som toleranse, etikk, moral, respekt, likhet, ulikhet etc... Man tvinges til å kvalifisere hva man legger i begrepene, lære å formulere hva som er viktig for ens egen religiøse tradisjon – eller hva som er mindre sentralt, og med det kanskje også endre holdninger og handlinger. Kontakt mellom barn med forskjellige religiøse bakgrunner er ikke nok for å kunne utvikle en solid referanseramme for etisk refleksjon knyttet til religion og livssyn.

³ Lk 6:28 (www.bibelen.no)

⁴ «Staten og det daværende religionsfaget Kristendom, religion og livssyn ble i juni 2007 dømt i Den europeiske menneskerettighetsdomstol for ikke i tilstrekkelig grad ta hensyn til foreldres religiøse og filosofiske overbevisning. KRL-faget er tidligere dømt av FNs menneskerettighetskomité for brudd på Artikkel 18(4) om trosfrihet. Pga av dommen mot KRL-faget er fagets navn endret til Religion, livssyn og etikk, samt tilknyttet opplæringslov (12.juni 2008).», <http://www.trooglivssyn.no/index.cfm?id=148543>, 23.11.2009

Religionen og livssynene sitter på et ressursmateriale gjennom sine tradisjoner som i høyeste grad *kan* bidra til den etiske refleksjonen hos barn og unge – dels fordi de fleste religionene har et moralsk korrektiv – om å elske sine medmennesker, ikke-vold, etc. En refleksjon over disse kan hjelpe barna til å komme forbi det som blir beskrevet som en naturlig dialogisk holdning hos barn til en kompetanse i dialog basert på kunnskap om den andres *religiøsitet*. Med det mener jeg det religionen eller livssynet får av betydning og konsekvens for barnet i livet som leves i familien, på skolen eller i kirke, tempel eller moské. Det vil si religiøs praksis. Dette vil i neste omgang kvalifisere dem til å bidra i de sekulære samfunn som troende mennesker.

Religion og livssyn, -negativ oppmerksomhet

Religion, livssyn og de handlinger eller praksiser som følger disse – det vil si spiritualitet eller religiøsitet – er en sentral del av mange menneskers liv som primært får negativ oppmerksomhet i media. Konsekvensen av dette kan, som Amin Malouf har beskrevet i sin bok, *Identitet som dreper*, bli at denne delen av identiteten blir forstørret, og sårbarheten på dette punktet blir uhensiktsmessig stor⁵. Når religion og livssyn blir redusert til et privat anliggende unntatt samfunn og offentlighet (med unntak av konflikter), kan det føre til at tros- og livssynssamfunnene blir mer lukket og unndrar seg en nødvendig åpenhet for kritikk fra samfunnet forøvrig. Det sekulære samfunnet har derfor ingen samfunnsmessig glede av å fortrenge religion og livssyn fra offentligheten, fordi det bidrar til segregering og lukkethet. I februar ble det formulert slik på kommentar plass i Aftenposten (den samme kommentar jeg siterte fra tidligere):

*«I det hele tatt er det noe selvmotsigende og umodent over vårt forhold til de religiøse uttrykkenes plass i det offentlige liv og i den politiske sfære. Det gjør mange forslag så prinsipielt uavklarte, og de påfølgende debattene så forvirrende. Dette fører også til at vi knapt er oss bevisst når den langsiktige og møysommelige dialogen er eneste farbare vei. Eller når en åpen konfrontasjon er forutsetningen for en ærlig dialog. Dette bidrar til at vi som samfunn er usikre på når religion utgjør en forsonende kraft og når den er eksplosivt konfliktskapende. Det er grunn til å være redd for at vi har dårlig mental ballast i det uryddige farvannet vi er tvunget til å bevege oss inn i.»*⁶

Om man har vilje til å hjelpe barn og ungdom til en *god* mental ballast til å navigere i en verden der mangfoldet er kolossalt, har vi ikke annet valg enn å forsøke å skape felles møtesteder der tros- og livssynstilhørighet blir tematisert og diskutert. Frykt for det fremmede fører for noen (altfor mange) til trygghetssøken, pervertert nasjonalisme og klamring til døde sannheter. Det er ikke nok at barna bevisstgjøres hjemme – det offentlige må også bidra til dette – i skolen og i barnehagene, fordi religionene og livssyn spiller en stor rolle i mange barns liv også i livet utenfor hjemmet. I tillegg kan tros- og livssynssamfunnene myndiggjøres til å samarbeide om felles markeringer og feiringer – i det offentlige rom, der også tro og livssyn både kan sees – og høres. Jeg tror at tilhørigheten til samfunnet styrkes gjennom slike tiltak, og at interessen for å beholde demokrati og verdier som trosfrihet og likeverd styrkes.

Voksne må i tillegg til å legge til rette for en økning av barns dialogkompetanse selv være rollemodeller for å løfte religionen ut av det private rom. Gjennom deres eksempel kan religion ikke lenger holdes frem som noe fordummende eller noe uinteressant sekulært sett, men som noe som fremmer både samfunnsansvar og en

⁵ Malouf (2003)

⁶ Stanghelle (2009)

bevissthet om seg selv som delaktig i verden. Jeg mener at dialogaktørenes bidrag i media de siste årene, underbygger denne påstanden.

Oppsummering

Bekymringen Harald Stanghelle, Aftenpostens politiske kommentator, formulerte i februar dette året, er en bekymring over det sekulære samfunnets evne til å møte de utfordringene vi nå stadig står overfor der religion eller religiøsitet er en del av et komplekst problem. Jeg gjentar hans utsagn: ”Det er grunn til å være redd for at vi har dårlig mental ballast i det uryddige farvannet vi er tvunget til å bevege oss inn i”. Med dette uttrykker han en uro flere dialoginitiativ har kjent på i lang tid, og som i stor grad er årsaken til at de har oppstått i utgangspunktet.

Mitt anliggende:

(1) Nå religion og religiøsitet har trådt inn i offentligheten på ny er det oftest som et problem knyttet til det globale og flerreligiøse samfunn. Det sekulariserte samfunn kan ikke lenger forholde seg til tros og livssynsamfunnenes rettigheter og plikter alene, men må også se religiøse mennesker og trossamfunnene som en verdifull ressurs. Nye religioners nærvær og i særlig grad Islam, presser frem en grunnleggende debatt om det sekulære samfunnets forhold til religion og livssyn. En debatt som er nyttig for samfunnet selv og ikke bare for muslimene.

(2) Dialog fremmer og kvalifiserer dialogkompetanse og dermed trygghet til å delta i den offentlige debatt. Det er stadig hendelser eller problemstillinger lokalt, nasjonalt eller internasjonalt som setter tema på dagsorden. Debattens kvalitet avhenger av at representanter fra tros- og livssynssamfunnene blir hørt og kan stå frem og bidra til å utvide perspektivene. Dialog er et sted der vi kan kvalifisere oss til deltagelse i den offentlige debatt, ved at vi gjennom dialogen får kompetanse i å formulere vår religion og vårt livssyn overfor mennesker som lever under andre trosunivers enn oss selv. De som har vært deltagere i dialog i Norge er de som også går ut i offentligheten og bidrar til økt kunnskap om religion og livssyn. Flere av disse har en lokal tilknytning og et lokal engasjement, nevner særlig sogneprest Ivar Flaten i Fjell kirke i Drammen som har gjort en større innsats for å skape politisk forståelse og vilje for dialog i sitt lokalmiljø og i byen generelt.⁷

(3) Det er en oppgave for tros- og livssynssamfunnene å gjennom felles tiltak sikre at barn – som har tilgang til den samme offentlighet som voksne – også kan oppleve religion som en positiv ressurs. Altfor mange muslimske barn opplever et enormt negativt fokus på deres religion fra medias side, og det er grunn til å tro at dette bidrar til å forstørre både deres religiøse identitet og deres religiøse sårbarhet. Barn bør slippe å stå til ansvar for handlinger utført av muslimer andre steder i verden – eller for den del – de skal slippe å stå til ansvar for voksnes handlinger. Vi har bruk for synliggjøring av religion og livssyn som en ressurs for samfunnet, og dette bør skje – ikke bare i riksdekkende media, eller på ledernivå men også i lokalsamfunnene. Samfunnet har en egeninteresse i å utvikle barns dialogkompetanse - bidra til å utvikle barns kunnskaper om religion og livssynenes etiske univers. Vi har rett og slett bruk for dialogarbeidere i all framtid.

⁷ Jeg kunne også nevne Emmausprestene og Grete Hauge i Paulus kirke, Hans Erik Raustøl i Holmlia, Rune Behring og Sunniva Gylver i Grønland kirke, og Nettverket «En verden i dialog i Trondheim, og mange andre.

Dette paperet er utviklet på bakgrunn av artikkelen «Kaoskompetanse» av Steinar Ims og meg selv, publisert i avisen Aften Aften juni 2007 og i SLT's Rapport religion og livssyn i fremtidas Norge (2008)

Litteratur:

Leirvik, Oddbjørn (2001) *Religionsdialog på norsk*. Ny og utvida utgåve. Oslo: Pax forlag.

Malouf, Amin (2003) *Identitet som dreper (Les Identités meurtrières, 1998)*. Oslo: Pax forlag

<http://www.lokaldialog.no/>, 19.11.2009

Stanghelle, Harald (2009), «Religionen er over oss igjen» kommentar 14.02.09 i Aftenposten,
<http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/stanghelle/article2925794.ece>,
19.11.2009

Samarbeidsrådet for tros og livssynssamfunn – STL (2008), Rapporten «Religions og livssyn i fremtidas Norge», <http://www.trooglivssyn.no/index.cfm?id=149515>,
19.11.2009